

UDC 339.9: 346.6

Ihor Kobushko

D.Sc. (Economics), Associate Professor,
Sumy State University
2 Rymskoho-Korsakova Str.,
Sumy, 40007, Ukraine
coba2380@gmail.com

Oleksandr Ilchenko

PhD (Law), Associate Professor,
Sumy State University
2 Rymskoho-Korsakova Str.,
Sumy, 40007, Ukraine
o.ilchenko19@gmail.com

Sergiy Denysenko

PhD (Law), Senior Lecturer,
Sumy State University
2 Rymskoho-Korsakova Str.,
Sumy, 40007, Ukraine
dsi27@mail.ru

Implementation of international standards in customs legislation of Ukraine as a way to increase foreign trade

Abstract

Introduction. Practical implementation of the international standards in the field of simplification and harmonisation of customs procedures by Ukraine is among the most important problems, effective solution of which will increase the foreign trade of our state and its competitiveness.

Many countries, impose tough documentary requirements and insufficient high level of automation of customs procedures related to movement of goods across the state border, thus creating serious obstacles to international trade. Considering the foregoing, Ukraine needs to efficiently implement international standards of simplification and harmonisation of customs procedures under national customs legislation in order to create appropriate conditions for the increase of foreign trade.

The purpose of the research is to suggest a practical toolkit which will contribute to the execution of Ukraine's international obligations regarding the implementation of international standards in the field of simplification and harmonisation of customs procedures by national customs authorities. *Results.* The article provides a methodical approach to the formation of the economic and legal mechanism for the implementation of simplification and harmonisation of customs procedures in the national customs legislation.

Successful implementation of international standards in the Ukrainian customs legislation depends on sufficient material and technical support of divisions of customs authorities. For example, due to the high cost of laying lines for internet connection, some new border checkpoints that are located hundreds of kilometers away from the settlements are not connected to the Internet, which hinders the rapid exchange of electronic information. However, 98-99% of goods is processed electronically at the EU customs.

A high level of corruption within the national customs authorities also hinders the successful implementation of international standards on the simplification and harmonization of customs procedures in Ukrainian customs legislation. The general factors of corruption in national customs authorities are the lack of professionalism of customs officers; low wages; insufficient disciplinary effect on customs officers; low level of control and responsibility at the customs; weak computerisation at the customs, etc.

To solve this problem, Ukraine should modernise transport infrastructure, which in turn should lead to safe and efficient transport and customs operations; enhance facilities and provide customs authorities with modern computer hardware to perform their duties; develop qualitative and effective methods to combat corruption at the customs.

Keywords: Implementation; Electronic Declaration; Customs Declaration; Economic Operators: International Standards

JEL Classification: F190; F490; K330

DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V161-05>

Кобушко І. М.

доктор економічних наук, доцент, кафедра фінансів і кредиту,
Сумський державний університет, Суми, Україна

Ільченко О. В.

кандидат юридичних наук, доцент, кафедра кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Сумський державний університет, Суми, Україна

Денисенко С. І.

кандидат юридичних наук, старший викладач, кафедра міжнародного, європейського та екологічного права,
Сумський державний університет, Суми, Україна

Імплементация міжнародних стандартів у митне законодавство України як шлях до збільшення обсягів зовнішньої торгівлі

Анотація

У статті досліджуються актуальні проблеми імплементції в національне митне законодавство України міжнародних стандартів спрощення та гармонізації митних процедур з метою створення належних умов для збільшення обсягів зовнішньої торгівлі.

Ключові слова: імплементация; електронне декларування; митна декларація; суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, міжнародні стандарти.

Кобушко И. Н.

доктор экономических наук, доцент, кафедра финансов и кредита,
Сумский государственный университет, Сумы, Украина

Ильченко А. В.

кандидат юридических наук, доцент, кафедра уголовно-правовых дисциплин и судопроизводства,
Сумский государственный университет, Сумы, Украина

Денисенко С. І.

кандидат юридических наук, старший преподаватель, кафедра международного, европейского и экологического права,
Сумский государственный университет, Сумы, Украина

Имплементация международных стандартов в таможенное законодательство Украины как путь к увеличению объемов внешней торговли

Аннотация. В статье исследуются актуальные проблемы имплементации в национальное таможенное законодательство Украины международных стандартов упрощения и гармонизации таможенных процедур с целью создания надлежащих условий для увеличения объемов внешней торговли.

Ключевые слова: имплементация; электронное декларирование; таможенная декларация; субъект внешнеэкономической деятельности; международные стандарты.

1. Постановка проблемы

Практична реалізація Україною міжнародних стандартів у сфері спрощення та гармонізації митних процедур на сьогодні є однією з нагальних проблем, ефективно вирішення якої збільшить об'єми зовнішньої торгівлі держави та підвищить її конкурентоспроможність.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Концептуальні основи гармонізації та спрощення митних процедур розкривали в своїх працях вітчизняні вчені-фахівці в галузі митної справи, такі як І. Г. Бережнюк, В. С. Давидюк, С. В. Жлуктенко, С. В. Коваль, І. В. Коновалов, Ф. Г. Клян, М. М. Каленський, П. В. Пашко, В. В. Філатов, Л. де Вульф, Хосе Б. Сокол, Р. А. Мюллерсон та ін. Велика увага надавалась концептуальним основам гармонізації та спрощення митних процедур, тоді як підходи практичної реалізації деяких стандартів Кіотської конвенції досліджені недостатньо.

У багатьох країнах світу під час переміщення товарів через державні кордони виникають певні ускладнення, пов'язані з відмінностями форм та кількістю митних документів, які вимагаються митними органами, надмірною кількістю етапів митних процедур, відсталістю в організації роботи митних органів та ін., що створюють певні перешкоди для розвитку міжнародної торгівлі. З метою створення прозорих та передбачуваних митних процедур на кордонах, Україна повинна достатньо ефективно провести імплементацію міжнародних стандартів у сфері спрощення та гармонізації митних процедур у національне митне законодавство, що у свою чергу сприятиме зростанню обсягів зовнішньої торгівлі, економічному зростанню доходів держави, створенню робочих місць та зміцненню підприємництва.

3. Метою дослідження є практичний інструментарій виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо імплементації міжнародних стандартів у сфері спрощення та гармонізації митних процедур у діяльності національних митних органів, а також визначення умов для їх практичної реалізації.

4. Основні результати дослідження

Для збільшення обсягів зовнішньої торгівлі в Україні, основним пріоритетом на сьогодні мають стати заходи щодо імплементації міжнародно-правових норм у сфері спрощення та гармонізації митних процедур. На цей час Україна має великий досвід імплементації міжнародно-правових норм у національне митне законодавство. Однак існують певні недоліки митного законодавства України, які не дають можливість вважати формування митного законодавства завершеним процесом. До основних недоліків можна віднести відсутність правового закріплення поняття імплементації, а також механізмів її ефективної реалізації.

Великий енциклопедичний юридичний словник визначає імплементацію (від лат. *implere* – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) в міжнародному праві як організаційно-правову діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань [1].

Як правило, реалізація міжнародно-правових стандартів у внутрішньодержавну практику здійснюється саме шляхом імплементації, що являє собою діяльність, яка здійснюється міжнародними та державними органами з

метою втілення норм міжнародно-правових актів у національну юридичну практику [2, 20].

Як зазначає В. В. Філатов, процес активізації відносин міжнародного митного співробітництва починався за часів СРСР, коли діяв принцип верховенства норм національного законодавства. Це означає, що норми міжнародного права застосовувалися лише за умови відповідності їх Конституції СРСР. Уперше цей принцип з'явився у правовій системі Англії, а в подальшому був прийнятий за основу міжнародного співробітництва США. Саме цей принцип «успадкувала» Україна. Нині відносини міжнародного митного співробітництва в митній сфері будуються саме на цьому принципі [3, 27].

Треба зазначити, що збільшенню обсягів зовнішньої торгівлі України перешкоджають певні нетарифні бар'єри, зокрема такі, як великий об'єм документації на товари, що вимагають митні органи, складне проходження митних процедур та їх велика тривалість, у зв'язку з чим продані за кордоном товари часто доставляються в Україну несвоєчасно. З метою створення прозорих та передбачуваних митних процедур, підвищення обсягів зовнішньої торгівлі, Україна повинна провести якісну імплементацію міжнародних стандартів у сфері спрощення та гармонізації митних процедур.

Суттєвим кроком на шляху до приведення національного митного законодавства до міжнародних стандартів у сфері спрощення та гармонізації митних процедур є вступ України у 1992 році до Всесвітньої митної організації (ВМО), у зв'язку з чим наша держава прийняла ряд нормативних документів як на міжнародному, так і національному рівні щодо модернізації та розвитку своєї митної служби відповідно до міжнародних стандартів.

Відповідно до Закону України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у змінній редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 05.10.2006 р. № 227-V Україна стає договірною стороною Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (далі – оновлена Кіотська конвенція) від 18 травня 1973 р. та інших основних міжнародних договорів у цій сфері, а також, тих, які стали основою для імплементації їхніх положень і стандартних правил до національного митного законодавства України [4].

Треба зазначити, що положення оновленої Кіотської конвенції не передбачають обов'язкової структурної, інституціональної і текстуальної відповідності норм національного митного законодавства будь-яких держав світу, у тому числі й України. При цьому ст. 2 розділу 2 оновленої Кіотської конвенції дозволяє навіть встановлювати більш сприятливі умови функціонування, ніж це передбачено самою конвенцією. Головна ж вимога полягає в тому, щоб кожна держава мала можливість виробити власну митну політику та процедури з урахуванням власних економічних, політичних, суспільних потреб, а також запровадити до національного законодавства норми, які б передбачали умови та порядок здійснення митних процедур у відповідності з вимогами оновленої Кіотської конвенції [5].

Упровадження Україною стандартів оновленої Кіотської конвенції здійснювалось ще у вересні 2004 р., коли Державною митною службою України було запроваджено подання до митниці вантажної митної декларації в електронній формі. Цей експеримент був регламентований Тимчасовими правилами митного контролю і митного оформлення товарів і транспортних засобів, що декларуються з поданням вантажної митної декларації в електронній формі, затвердженими Наказом Держмитслужби України від 15.09.2004 р. № 671 [6].

Запровадження в Україні процедури електронного декларування дозволило значно скоротити час на проведення митних процедур, та значно зменшило випадки затримки товару під час митного оформлення.

Однак необхідно зауважити, що незважаючи на значний прогрес нашої держави у сфері спрощення митних процедур, однією із перешкод для збільшення зовнішньої торгівлі в Україні ще залишаються надто обтяжливі митні процедури (рис. 1) [7].

Наступним продовженням приведення національного митного законодавства України до міжнародних стандартів у сфері спрощення та гармонізації митних процедур стало прийняття 13.03.2012 р. нової редакції Митного кодексу України (МКУ), який набрав чинності з 01.06.2012 р. та містить максимальну кількість норм прямої дії, які приведені у відповідність до вимог оновленої Кіотської конвенції, а саме:

- дає можливість здійснювати електронне декларування всім підприємствами без будь яких обмежень;
- надає декларанту право вносити зміни до митної декларації, а також подавати до митного оформлення неповну декларацію, якщо він не має точної інформації про товар;
- визначає вичерпний перелік документів для митного оформлення;
- скорочує час митного оформлення імпоротно-експортної операції з 24 до 4 годин;
- дає можливість здійснювати митний контроль після закінчення імпоротно-експортної операції, який має назву «пост-аудит»;
- дозволяє українським підприємствам, які не допускають порушень митного законодавства, отримати статус уповноваженого економічного оператора;
- звільняє українських підприємців від відповідальності за ненавмисні несуттєві помилки під час митного оформлення та запроваджує порушення митних правил на основі компромісу;
- надає українським підприємствам більше прав під час оскарження рішень, дій та бездіяльності митних органів та їх посадових осіб [8].

Ще одним кроком на шляху приведення національного митного законодавства до міжнародних стандартів у сфері спрощення та гармонізації митних процедур стало підписання 27.06.2014 р. економічної частини Угоди про асоціацію України та ЄС. Розділ 4 зазначеної вище Угоди охоплює важливі питання у митній сфері, а також передбачає встановлення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, який набрав чинності 01 січня 2016 року [9]. Можна стверджувати, що на цей час для бізнесу України створились найбільш сприятливі умови для збільшення обсягів зовнішньоторговельної діяльності з країнами Європи. Зазначені вище інтеграційні процеси вимагають від нашої держави якісного та ефективного впровадження міжнародних стандартів у сфері спрощення

та гармонізації митних процедур у національному митно-законодавстві.

04.11.2015 року Україна ратифікувала Угоду про спрощення процедур торгівлі СОТ (далі – УСПТ), яка є найвагомішим міжнародним документом у сфері спрощення міжнародної торгівлі. Зазначена Угода ставить за мету спрощення митних процедур шляхом зменшення пов'язаних із ним фінансових витрат та скорочення часу на їх проведення, зниження рівня корупції, впровадження передових технологій, а також установлює заходи для ефективного співробітництва між митними та іншими контролюючими органами з питань спрощення торгівлі та дотримання митних правил. Угода відкрита для приєднання і набуває чинності, як тільки 2/3 країн завершать свої внутрішньодержавні процедури ратифікації. За попередніми оцінками, це може статися не раніше 2016 року. Сьогодні із 161 держави її ратифікували чотири – США, Сінгапур, Гонконг та Маврикій [10].

Ратифікація цієї угоди для України потребуватиме комплексної реформи з дерегуляції зовнішньоекономічної діяльності. Зараз Україна займає 154-те місце з 198 у рейтингу «Ведення бізнесу» Світового банку за показниками легкості експортно-імпорتنних операцій. Якщо в країнах учасниця організації економічного співробітництва і розвитку (далі – ОЕСР) здійснення зовнішньоторговельних операцій займає до 10 днів, в Україні – до 30 днів. Витрати в країнах ОЕСР – становлять близько 1 тис. дол. США, в Україні – 2–2,5 тис. дол. США. Кількість необхідних для цього документів у країнах ОЕСР – 4 одиниці, в Україні – 8–9 документів [11].

Незважаючи на обов'язковий характер Угоди для всіх розвинених країн після вступу її в силу, визнається той факт, що деякими країнам-учасницям потрібна технічна допомога для виконання всіх або частини прийнятих зобов'язань. Як наслідок, сторони домовилися, що свої зобов'язання країни, що розвиваються, і найменш розвинені країни будуть виконувати відповідно до різних категорій. Кожна країна-учасниця, що розвивається, має визначити терміни вступу в силу своїх зобов'язань, виходячи з таких критеріїв:

- категорія А – це зобов'язання щодо того, які країни-учасниці мають намір почати виконувати відразу після набуття угодою чинності;
- категорія В – це зобов'язання щодо того, які країни-учасниці мають намір почати виконувати в певний момент часу після перехідного періоду;

Рис. 1: Основні перешкоди для збільшення зовнішньої торгівлі в Україні
Джерело: Біла книга: Як реалізувати експортний потенціал України за умов глобалізації [7]

Fig. 1: Main obstacles to increasing foreign trade in Ukraine
Source: White Paper: how to realize the export potential of Ukraine in terms of globalization (2016)

- категорія С – це зобов'язання щодо того, які країни-учасниці мають намір почати виконувати в певний момент часу після перехідного періоду й отримання допомоги на виконання за рахунок технічної допомоги та підтримки на нарощування потенціалу [12].

Треба також зазначити, що на сьогодні пріоритетом для України мають стати ті зобов'язання, які країни-учасниці мають намір почати виконувати відразу після набуття угодою чинності. Це вказує на те, що для впровадження положень зазначених в Угоді СОТ Україна повинна негайно здійснити певні реформи у митній сфері для їх ефективної реалізації.

5. Висновки

На сьогоднішній день можна стверджувати, що національне митне законодавство України в цілому відповідає міжнародним стандартам у сфері спрощення та гармонізації митних процедур.

Разом із тим треба зазначити, що успішна реалізація впроваджених у митне законодавство України міжнародних стандартів залежить від достатнього матеріально-технічного оснащення підрозділів митних органів. Наприклад, у зв'язку з високими матеріальними витратами на прокладку ліній Інтернет деякі нові прикордонні пункти пропуску, які знаходяться в сотнях кілометрів від населених пунктів, не підключені до комп'ютерної мережі Інтернет, що перешкоджає швидкому обміну електронної інформації під час митного оформлення при тому, що на митницях ЄС в електронному вигляді оформляються 98–99% вантажів.

Успішна імплементація міжнародних стандартів в митне законодавство України залежить також від якісної інфраструктури в системі організації митної діяльності, яка на

сьогодні в Україні ще на недостатньому рівні, що у свою чергу створює перешкоди для якісного проведення митних операцій. Наприклад, деякі прикордонні пункти пропуску не мають необхідного обладнання та технічного оснащення для якісного проведення митного контролю.

Високий рівень корупції в національних митних органах – ще одна перешкода для успішної реалізації в митне законодавство України міжнародних стандартів. Серед загальних чинників виникнення корупції у національних митних органах можна назвати: недостатній професіоналізм посадових осіб митних органів, низьку заробітну плату, недостатній дисциплінарний вплив на співробітників митниці, низький рівень контролю та відповідальності на митницях, недостатня комп'ютеризація роботи митниць та ін.

Таким чином, проблеми якісної імплементації в митне законодавство України міжнародних стандартів у сфері спрощення та гармонізації митних процедур можна визначити як відсутність необхідних умов для їх реалізації. Це, у свою чергу, може призвести до безсистемності їх впровадження, а також високої ймовірності того, що певний міжнародний стандарт, який впроваджено у національне митне законодавство на практиці не зможе бути реалізований або покаже свою неефективність.

Для подолання вищевказаних проблем Україна повинна повністю модернізувати матеріально-технічну базу та забезпечити сучасним комп'ютерним обладнанням митні органи для ефективною реалізації міжнародних стандартів; модернізувати інфраструктуру в системі організації митної діяльності, що надасть можливість проводити якісно та ефективно митні операції, а також, враховуючи досвід ЄС, налагодити якісні та ефективні методи боротьби з корупцією в митних органах.

Література

1. Энциклопедический словарь экономики и права [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_economic_law
2. Мюллерсон Р. А. Национально-правовая имплементация международных договоров / Р. А. Мюллерсон // СЕМП. – 1978, М. : Наука, 1980. – С. 131
3. Філатов В. В. Імплементація міжнародних норм до митного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Філатов Віктор Вікторович. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2012. – 200 с.
4. Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у змінній редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур» від 05.10.2006 № 227-V [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – 2006. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/227-16>
5. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Київська конвенція) від 18.05.1973 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – 1973. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643
6. Наказ Державної митної служби України «Про проведення експерименту з використання електронної форми декларування» від 15.09.2004 № 671 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – 2004. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1451-04>
7. Біла книга: Як реалізувати експортний потенціал України за умов глобалізації Київ - 2016 [Електронний ресурс]. / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2016. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2016/White_book_export_UKR_2016.pdf
8. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – 2014. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/984_a11
10. Закон України «Про ратифікацію Протоколу про внесення змін до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі» (від 04.11.15 № 745-VIII) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – 2015. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/981_053
11. МЕРТ планує до кінця 2015 року підготувати до ратифікації угоду про спрощення процедур торгівлі СОТ [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу : <http://ua.interfax.com.ua/news/general/289624.html>
12. Маккіннон М. Соглашение ВТО об упрощении процедур торговли. [Электронный ресурс] / Деловое руководство для развивающихся стран М. Маккиннон. – 2013. – Режим доступа : http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/AssetPDF/WTO%20TRADE%20Facilitation%20Agreement_Russian.pdf

Received 24.07.2016

References

1. Academic (2016). *Encyclopaedic Dictionary of Economics and Law*. Retrieved from http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_economic_law (in Russ.)
2. Mullerson, R. A. (1980). *National legal implementation of international treaties*. Nauka (Science), 131 (in Russ.).
3. Filatov, V. V. (2012). *Implementation of international standards to the customs legislation of Ukraine*. Lviv: Lviv Polytechnic National University (in Ukr.).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2006). *Law of Ukraine «On Accession of Ukraine to the International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures amended in accordance with Annex I of the Protocol amending the International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures» as of October 5, 2006 No.227-V*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/227-16> (in Ukr.)
5. Verkhovna Rada of Ukraine (1973). *International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs procedures (Kyoto Convention) as of May 18, 1973*. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (in Ukr.)
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2004). *Order of the State Customs Service of Ukraine «On the Experiment with the Electronic Declaring» as of September 15, 2004 No.671*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1451-04> (in Ukr.)
7. The Institute for Economic Research and Policy Consulting (2016). *White Paper: How to realize the export potential of Ukraine in terms of globalization. 2016*. Retrieved from http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2016/White_book_export_UKR_2016.pdf (in Ukr.)
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2012). *«The Customs Code of Ukraine» as of March 13, 2012 No. 4495-VI*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (in Ukr.)
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2014). *Association Agreement between Ukraine, on one side, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other side, as of June 27, 2014*. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/984_a11 (in Ukr.)
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). *Law of Ukraine «On Ratification of Protocol on amendments to the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization» as of November 4, 2015 No.745-VIII*. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/981_053 (in Ukr.)
11. Interfax (2015). *Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine intends to prepare for the ratification of the WTO's Trade Facilitation Agreement by the end of 2015*. Retrieved from <http://ua.interfax.com.ua/news/general/289624.html> (in Ukr.)
12. McKinnon, M. (2013). *The WTO's Trade Facilitation Agreement. Guidelines for developing countries*. Retrieved from http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/AssetPDF/WTO%20TRADE%20Facilitation%20Agreement_Russian.pdf (in Russ.)

Стаття надійшла до редакції 24.07.2016